

Qüestions

CIDOB

24

FERER
2013

ÀSIA CENTRAL

Com la calma abans de la tempesta

Nicolás de Pedro, investigador principal, CIDOB, entrevistat per Oleguer Sarsanedas

La importància geoestratègica d'Àsia Central rau en la seva proximitat a diverses potències mundials i regionals: situada a mig camí de quatre seus històriques de poder (Rússia, Xina, Índia i Iran), la creuen les rutes comercials que les enllacen des de fa segles; però com que les rutes comercials, com saben bé tots els imperis, poden servir també de línies d'atac, això explica la història d'agressions constants, per tots costats, de què ha estat objecte –unes agressions que, al seu torn, expliquen la fragmentació política que ha patit i pateix la regió.

Zbigniew Brzezinski, a *The Grand Chessboard* (1997), no dubta a anomenar-la els Balcans euroasiàtics: “La regió és una caldera ètnica propensa a la inestabilitat i els conflictes, mancada de sentit d'identitat nacional, un embolic d'influències culturals històriques, de lleialtats tribals i de clan, i de fervor religiós”. A tot això, cal afegir-hi el llegat enverinat d'uns traçats fronterers arbitraris, heretats de l'etapa soviètica. Brzezinski afegeix que “ja no és només Rússia la que protegeix la seva influència a la regió, sinó també Turquia, Iran, Xina, Pakistan, Índia i els Estats Units” –i encara caldria sumar-hi les màfies internacionals. Tot plegat, en el context d'un nou ordre internacional centrat en la conca indopacífica (i protagonitzat per Xina i Estats Units) en procés de gestació, i del compte enrere per a la retirada d'Afganistan de les tropes d'Estats Units i l'OTAN, prevista per 2014.

Quina definició d'Àsia Central s'ajusta més a la realitat: peça angular, trencaclosques o forat negre?

Un trencaclosques que amenaça convertir-se en un forat negre. Existeixen una sèrie de factors que podrien configurar una tempesta perfecta. Ara bé: també hi ha molts observadors, locals i internacionals, que ja portem molts anys (des de la independència) avisant dels riscos que afronta la regió i les societats centreasiàtiques responen amb una notable capacitat de *resilience*. Això no vol dir que no es produeixi alguna ruptura: els elements hi són, el pitjor escenari és una possibilitat real.

Doncs fem-li un scàner.

Kazakhstan es presenta com una història d'èxit regional, amb uns índexs de creixement elevats durant l'última dècada –un creixement basat en recursos naturals/ matèries primeres: petroli, gas, urani. Però aquesta narrativa feliç comença a esquarterar-se. En els darrers temps les amenaces a l'estabilitat vénen, d'una banda, de la desigualtat en la distribució de la riquesa i, de l'altra, de l'expansió de l'activitat de grups jihadistes, sobretot a l'Oest del país, probablement en connexió amb moviments afins del Càucàs Nord i del Tatarstan. Tanmateix, el principal repte és la successió presidencial –d'aquí un any o deu, depenent de la biologia. Sembla força evident que Nursultan Nazarbayev pretén que el seu càrrec sigui vitalici o, en tot cas, pilotar la seva successió.

Uzbekistan té el mateix problema que Kazakhstan: la successió presidencial (Islam Karimov, president fins i tot abans de la proclamació de la independència el 1991, ha guanyat tres eleccions consecutives que molts consideren manipulades). Però els escenaris són més foscos: malgrat que els índexs de creixement econòmic dels últims anys són alts, aquí els malestar de la població és evident –i la repressió del règim també. La pregunta del milió és quin paper hi acabarà jugant l'islam polític. Les condicions, els elements estructurals són idèntics als de les situacions prerevolucionàries (de les primaveres àrabs): joves desocupats, un règim odiat per la majoria de la població, emigració forçada. És una situació especialment tràgica, perquè es tracta d'un país ric, que podria funcionar. Però la brutal repressió de la revolta de 2005 a Andizhan, que el règim va interpretar com un intent de “revolució de colors” i que va acabar amb centenars de morts, pesa molt en l'ànim dels ciutadans. I els interrogants que obre la retirada d'Afganistan, en un país que hi té frontera, també pesa sobre l'oposició al règim, temerosa de què pot passar el dia després i sabent (com sap també el règim) que a Estats Units el que l'interessa és un país estable per a garantir una retirada ordenada –i punt.

Turkmenistan viu en un univers paral·lel, aïllat, aparentment sense cap esperança d'obertura. El seu índex de creixement és alt, però basat gairebé exclusivament en l'exportació de gas (Turkmenistan té la quarta major reserva de gas del món), especialment a Rússia, Xina i Iran. La població (poc més de 5 milions) té les necessitats bàsiques cobertes/subvencionades. Sense arribar als extrems del seu antecessor Saparmurat Niyazov (anomenat “el líder dels turkmens”), el culte a la figura de l'actual president, Gurbanguly Berdymukhammedov, es manté. És un país bombolla, però que pot sobreviure.

Tadjikistan, lingüísticament, culturalment i històricament lligat a Iran i Afganistan, és una de les peces febles de la regió, probablement el país més vulnerable. Era la república més pobre de la Unió Soviètica i ara és el país més pobre d'Àsia Central. Un 30% del seu PIB correspon a remeses dels emigrants a Rússia (on són objecte d'explotació laboral i atacs xenòfobs). No disposa de recursos naturals importants (exporta alumini) i és un país logísticament important per al narcotràfic procedent d'Afganistan en direcció als mercats rus i europeu. La seva situació és molt fràgil, però tanmateix és l'única república d'Àsia Central que disposa d'una oposició/alternativa de govern real i establerta: el Partit del Renaixement Islàmic, legalitzat com a part dels acords de pau després de la guerra civil de 1992-1997.

Kirguizistan és l'altra peça feble. És un cas molt particular, atès que té un règim parlamentari i uns processos electorals acceptablement competitius i justos. Es pot ser moderadament optimista en termes polítics amb Kirguizistan, però el país, mancat de recursos naturals, pateix una crisi econòmica galopant. Les seves grans apostes són l'energia hidroelèctrica (amb quin finançament? Amb quines conseqüències per a les relacions amb els veïns aigües avall?) i el turisme de muntanya (però manquen infraestructures). L'element més important de tensió és el conflicte ètnic latent que oposa kirguisos i uzbeks des que es van produir els gravíssims

disturbis de juny de 2010 a Osh, la segona ciutat del país –un conflicte latent que pot activar-se com a conseqüència d'esdeveniments en països veïns (moviments de població). Per acabar-ho d'arrodonir, el control de la zona (el Sud del país) per part d'organitzacions criminals no fa sinó fragilitzar encara més la situació.

Quin és el principal element de conflicte intraregional?

L'aigua. Actualment, el focus principal de tensió és l'embassament i central hidro-elèctrica de Rogun, el projecte estrella de Tadjikistan (i del seu president Emomali Rahmon) que incideix pràcticament en la vida de tot el país. Per a Uzbekistan, aquest embassament (el més alt del món) és un *casus belli* –de la mateixa manera que el programa nuclear iranià ho és per a Israel. Tadjikistan, conscient de la seva vulnerabilitat, intenta involucrar-hi Rússia i Xina. L'enemistat personal entre Rahmon i el president uzbek Karimov fa que no hi hagi cap voluntat de negociació/cooperació.

Què busquen els poders externs que intenten influir en la regió?

Rússia, que malgrat el seu declivi continua sent el principal actor, vol mantenir-hi la seva influència, però li costa considerar-los països sobirans i tractar-los en peu d'igualtat –la qual cosa provoca friccions recurrents i li dificulta molt les coses. Tampoc no ajuda l'animadversió amb la que es troben a Rússia els immigrants procedents d'Àsia Central. Rússia vol estabilitat a la regió (que no exploti, perquè això l'afectaria) i que serveixi de mur de contenció per a aturar el narcotràfic. No vol que Estats Units s'hi fiqui i Xina li preocupa a mig i llarg termini. A Xina, per la seva banda, li preocupa Xinjiang –és a dir, que la inestabilitat d'Àsia Central pugui afectar el conflicte uigur. La seva presència econòmica a la regió és creixent, tant en termes de comerç bilateral com de la seva implicació en grans projectes d'infraestructures (oleoductes, gasoductes). Malgrat les reticències locals, Àsia Central és la regió fronterera més receptiva amb Xina, però Xina, conscient de les suspicàcies que provoca, hi mostra la seva cara més amable i militarment manté un perfil baix –malgrat que no vol que la regió es descomposi ni que Estats Units hi tingui una presència estable.

I Estats Units?

Més enllà d'haver decidit que la via de retirada d'Afganistan passa per Uzbekistan, Estats Units no té gaire clar quin ha de ser el seu paper a Àsia Central. Però sí té clar el que no vol: que la regió es torni un pou negre de conflictes i d'inestabilitat o que es converteixi en una zona tancada, controlada per Rússia/Xina. El cop de timó cap a Àsia-Pacífic és encara recent i ja veurem quin lloc ocupa Àsia Central en aquest plantejament.

Per seguir amb la llista de Brzezinski, ens queden Índia, Iran i Turquia...

Índia té Àsia Central com una de les seves (moltes) prioritats, malgrat que la geografia no l'ajuda (cal creuar Iran, Xina o Pakistan per arribar-hi). Vols dues coses: recursos i que la regió no es torni un refugi de jihadistes (en connivència amb Pakistan). Índia està ben vista a la regió, té una relació molt fluïda amb Kazakhstan i Uzbekistan, mentre que Tadjikistan és l'únic país estranger amb presència militar índia (encara que molt modesta). Iran, que ja no és vist a la regió com a exportador de la revolució islamista i que compta amb uns forts vincles culturals amb Tadjikistan, mira Àsia Central com a via per a sortir del seu aïllament actual,

particularment a través de l'Organització de Cooperació de Shanghai. Turquia ha augmentat progressivament la seva presència a la regió a remolc de l'economia –com a l'Orient Mitjà. Podria tenir un paper important en el futur.

I Europa?

Ni hi és ni se l'espera coma Unió Europea, malgrat que Brussel·les dedica esforços considerables a ampliar el seu paper a la regió. Ara bé: alguns estats membres com Alemanya, Regne Unit, França i fins i tot Espanya hi ténen una presència important.

Quins són els escenaris més probables d'entre els possibles?

Àsia Central és una regió aparentment estable –no hi passa res–, però potencialment molt conflictiva. És com si visqués en la calma abans de la tempesta: tothom sap que hi ha d'haver canvis, però encara no s'han produït ni se sap quan es produiràn. Les independències nacionals es van aconseguir per accident –perquè Moscou va decidir desmuntar la Unió Soviètica–, ningú no va lluitar ni encapçar res, va ser per temor que les èlits locals van anar a congelar/capturar el procés, ho van aconseguir i ara, malgrat que hi ha hagut canvis (sobretot econòmics: Kazakhstan, per exemple, és ara un país innegablement capitalista), els règims no han canviat en essència –només de maquillatge.

Un test imminent (2014) per a l'estabilitat de la regió és la retirada aliada d'Afganistan...

Tot dependrà de què passi a Afganistan, de si Estats Units deixarà uns quants milers de soldats estacionats o no... Els règims locals intentaràn treure'n profit directe (material militar i ajuts econòmics) i indirecte (Afganistan és útil com a excusa: atribuir-li tots els mals serveix per a diluir les crítiques als governs autoritaris i aconseguir suport internacional davant "l'amenaça islamista"). Afganistan influirà en l'evolució de la regió, però no serà l'únic element ni tampoc l'element clau. L'islam polític (quin tipus d'islam polític: el d'Erdogan o el dels Germans Musulmans?) tindrà, segur, un paper més important a la regió. I sorgiràn moviments que encara no coneixem.